№ 135 Սեպտեմբերի 22 Հինգշաբթի **1883** Սեպտեմբերի 22 Հինգշաբթի № 135

ՏԱՍՆԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Բօլգարական դժուարութիւններ: Նամակ Թիւրքիայից:—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Գիւղական հարց:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 20 սեպտ.

Ղարաքիլիսի հոգաբարձութիւնը «Մշակի» 130 №-ի մէջ պատասխանելով Ղարաքիլիսից գրված նոյն լրագրի 121 №-ի թղթակցութեանը, ի միջի այլոց, կրքից դրդված չօչափում է և իմ պատիւ, որի համար դիմելով անաչառ խմբագրութեանդ, խնդրում եմ, որ ինչպէս ամեն բանում, նոյնպէս և այստեղ արդարութիւնը ոտնակոխ չանելու համար, ձեր անկողմնապահ լրագրի մէջ մի անկիւն շնորհէք սոյն իմ երկտող գրութեանը:

«Երգի ուսուցիչ պ. Միք. Տ. Յ. թէ որ ատտիճան պիտանի է եղել որպէս վերակացու և վայելչագրութեան ուսուցիչ, այդ թողնում ենք թղթակցի բարեխղճութեան և հրաւիրում ենք նրան կարդալ ուսուցչական խմբի արձանագրութիւնները:»

Ճշմարիտ, ես զարմանում եմ, թէ ինչու պ. պ. հոգաբարձուները հին զարմանը քամուն տալ ցանկացան: Թրքաց առածն ասում է. «հասան գեալ բանի թուտ». ես առ այժմ նպատակ չունեմ այս առածի գաղտնիքները բանալու, թողնելով սրան մի պատեհ ժամանակի. այժմ գամ բուն խնդրին:

Ես երկու տարի վերակացութիւն եմ արել. ճշմարիտ է, առաջին տարւայ սկզբում, ուսուցչական խմբի արձանագրութեանց մէջ մի անգամ մի նկատողութիւն է մտել վերակացութեանս համար, և այդ այն պատճառով, որ իմ անկեղծ?! ընկերներիցս երկուսը աշակերտների մի որ և է համեստ խաղը կամ միմեանց ետևից վազվզելը անկարգութիւն համարելով, այդ դատարկ բանը ժողովի մէջ խօսակցութեան առարկայ էին շինում. երևի նոքա պահանջում էին, որ աշակերտների ամենաբարակ ձայնը ուսուցչական սենեակի մէջ իրանց հանգստութիւնը չը խանգարէ. երանի թէ մեր պ. պ. հոգաբարձուները մի որ և է բարձրագոյն դպրոցի աշակերտներին դասամիջոցի ժամանակ տեսնէին և բռնէին այնմ խօսէին: Շատ ցաւում եմ պարոններ, որ ուրիշին գործ եք դարձել. բայց ասացէք խնդրեմ, մինչ վայելչագրութեան համար արձանագրութիւններ կան. և եթէ կան, որտեղ են, կամ ինչու երկու ուսումնական տարւայ համար ես պայման կապել էիք ուզում: Զարմանալի մարդիք. ուրիշներին խրատում են և իրանք ստախօսում: Թէ որքան ճշմարիտ է, որ պ. Պօչեանցը ինձ վերակացութեան և վայելչագրութեան մէջ թոյլ լինելուս համար էր կամենում արձակել, սրան թող պատասխանեն գիւղի մեծերից մինչև փոքրերը, բայց մինթէ տէր Արսէն հայրը չէ յիշում այն, որ մեծ. բժիշկ Ա. Բաբայեանցը մեր ուսումնարանը հիւր եկած ժամանակ, գոհ եղաւ առաջին պատրաստական աշակերտների վայելչագրութիւնից:

Այն ուսուցիչները, որոնք իւրաքանչիւր շաբաթ մի կամ երկու դաս բաց էին թողնում, (բացառութեամբ մէկի) նրանց ոչինչ չէք ասում, ոչինչ չէք ասում նրա համար, որովհետև ամենքդ շրջապատող ամենամօտ բարեկամներ էք. իսկ ես, նուաստս, մի չէզոք անձն լինելով, շատ պարզ է որ վերջին հատուցումս այսպէս պէտք է լինէր: Ես միշտ ազատ ժամերումս պարապել եմ նրանց դասերը, որոնք յաճախակի բացակայում էին, այդ ամէնքի փոխարէն այժմ հալածվում եմ նրանցից. բայց վնաս չունի, քաղցած չեմ մնայ:

Դուք թղթակցին հրաւիրում էք ուսուցչական ժողովի չեղած արձանագրութիւնները կարդալու, իսկ ես էլ խնդրում եմ այն ընթերցողներին, որոնք բաղդ կունենան Ղարաքիլիսայով անցնելու, հետաքրքրվին և կարդան խառն հոգաբարձական և ուսուցչական ժողովի արձանագրութիւնները. տեսնենք թէ նրանք իրենց յանձն առած պարտականութիւնը կատարել են, թէ թղթի վրա միայն գրած է մնացել. սակայն դեռ նպատակ չունեմ նոցերից յիշելու. ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ միջազգային խնդիր դարձած արտաքնոցները, որոնք դեռ ևս նոյն խայտառակ դրութեան մէջն են:

Շատ ցաւում եմ, որ ստիպված եղայ այսպէս պատասխանելու. մի և նոյն ժամանակ շատ եմ զարմանում, որ ինձ համար անկեղծ համարված, ձեր նամակի հեղինակ երիտասարդ հայրը ուրիշների սխալ կարծեաց թարգման է հանդիսացել:

Միքայէլ Տէր-Յարութիւնեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Այս օրերս հրատարակվեցաւ առանձին բրօշիւրով պրոֆէսօր Անդրէաս Արծրունու դասախօսութիւնը, որ նա կարդաց սեպտեմբերի 11-ին:

—

Լրագիրները հաղորդում են, որ Ս. Պետերբուրգում և Մոսկվայում այնքան մեծ է պահանջ հանգուցեալ Տուրգենևի պատկերների վրա, որ մայրաքաղաքների ֆոտոգրաֆները հազիւ ժամանակ ունեն պատրաստել հռչակաւոր գրողի լուսանկարները: «Новости» լրագիրը հաղորդում է որ Տուրգենևի պատկեր առնողների մեծ մասը պատկանում է ժողովրդի հասարակ դասակարգին:

—

ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԷՏԻՑ մեզ գրում են, որ Նոր-Բայազէտի գաւառի գործակալ, գերապատիւ Բարգուզիմէոս վարդապետը ամենամեծ ջանքով աշխատում է վերջ տալ բոլոր այն անկարգութիւններին, որոնք տեղի են ունեցել գաւառի մէջ մի քանի ագէտ քահանաների միջոցով, իրանց գործակալութեան ժամանակ: Բայց դժբաղդաբար, աւելացնում է մեր թղթակիցը, մենք տեղեկանում ենք հաստատ աղբիւրներից, որ Բարգուզիմէոս վարդապետի դէմ մի քանի անձինք ինտրիգաներ են սարքում, յորդորելով գաւառի քահանաներին, որքան կարող են հակառակեն իրանց գործակալ վարդապետին, երբէք չը կատարելով նրա հրամանները:

—

«Русскій Курьеръ» լրագիրը հաղորդում է որ Մօսկվայի ռուս տիկինները ուղարկել են Ս. Պետերբուրգ իրանց միջից ընտրած պատգամաւորներ, Տուրգենևի թաղման հանդիսին ներկայ գտնվելու և հանգուցեալի դագաղի վրա պսակ դնելու նպատակով:

—

Ահա մի քանի շաբաթ է արդէն որ ԹԻՖԼԻՍԻ մէջ պտտում է ս ա ն ի տ ա ր ա կ ա ն յանձնաժողովը, մտնում է ամեն տները և խուզարկում է մանաւորապէս բակերը, խոհանոցները և արտաքնոցները: Բայց զարմանալի տպաւորութիւն է անում այն հանգամանքը որ մեր սանիտարները անասելի խստութեամբ են վերաբերվում դէպի քաղաքի այն մասերը, որոնք համեմատելով հազար անգամ աւելի մաքուր են պահվում և ուշադրութիւն անգամ չեն դարձնում քաղաքի հին թաղերի վրա, որտեղ ոչ թէ այս կամ այն գաւիթը, այս կամ այն արտաքնոցն է անմաքուր, բայց որտեղ ա մ բ ո ղ ջ փ ո ղ ո ց ն ե ր ը արտաքնոցներ են դարձել: Դա, ի հարկէ, շատ հեշտ և դիւրեկան բան է մտն գալ Սօլօլակի թաղում, Դվօրցօվայա փողոցի վրա և սրանց պէս տեղերում խ ս տ ո ւ թ ե ա մ բ վերաբերվել, որտեղ այնպէս էլ շատ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

—

(Նուէր պ. Գրիգոր Արծրունուն)

«Մշակի» անցեալ տարւայ համարներից մէկի մէջ, գիւղացիների դրութեամբ հետաքրքրվողների ուշադրութիւնը դարձրի 1881 թւի «Вѣстникъ Европы» ամսագրի №№ 3, 8, 9, 10, 11 և 12-ի մէջ տպված, պարոն Կ. Կավէլինի «Գիւղացիների հարց» (Крестьянскій вопросъ) վերնագրով գեղեցիկ յօդուածի վրա: Մի ամենօրեայ թերթի էջերը չեն թոյլ տալիս ամբողջապէս թարգմանել պ. Կավէլինի յօդուածը, բայց և այնպէս, ես կաշխատեմ քաղուածքներ անել դրանից, իսկ աւելի նշանաւոր և մեր գիւղացու կեանքի պայմաններին համապատասխան տեղերը ամբողջապէս մէջ բերել ներկայ յօդուածիս մէջ: Վերջին 2—3 տարիներումս, «Մշակի» շնորհիւ, մեր գրականութեան մէջ ևս բարձրացաւ գիւղացիների հարցը. մի դասս մարդիկ սկսեցին հետաքրքրվել այդ կենսական խնդրով, որ ներկայումս ռուս մամուլի գրեթէ ամբողջ ուշադրութիւնը դէպ ինքն է գրաւած: Ուստի եթէ մենք ցանկանում ենք մեր ժողովրդի բարօրութիւնը, նրա քաղաքակրթութիւնը, նրա առաջադիմութիւնը, պէտք է մեր գլխաւոր ուշադրութիւնը դարձնենք մեր հայգիւղացու կեանքի պայմանների վրա, գիւղացու—որի համեմատութեամբ անմշակ պրօցենտ է կազմում քաղաքացի կամ վաճառական դասը: Բայց տեսնենք թէ ինչ տարբերութիւն կայ գիւղացու և քաղաքացու մէջ: «Գիւղացի անուանվում է—ասում է պ. Կավէլին—իւրաքանչիւր մարդ, որ հաստատ բնակութիւն ունի հողի մի յայտնի տարածութեան վրա և պարապում է—թէև ոչ բացառապէս—նրան մշակելով»: Դրանից յետոյ յօդուածագիրը ասում է որ Ռուսաստանի անսահման կայսրի գիւղացոց մեծ մասը պարապում է արհեստներով, գիւղատնտեսական այլ արդիւնաբերութիւններով, կամ դուրս է գնում աշխատելու: «Սակայն այդպիսի գիւղացոց բնտանիքը՝—ասում է նա—ծերուններ, կանայք և երեխաներ բնակվում են հաստատաբնակութեան տեղում, և մշակումն հողը—թէկուզ դա բաղկացած լինէր լոկ մի բանջարանոցից, ուստի և իրանք ոչ միայն անունով, այլ իրականապէս գիւղացիներ են մնում: Նոքա ձգտում են դէպի այն կողմը՝ որտեղ է նոցա տունն և ընտանիքը: Այստեղ բերում կամ ուղարկում են նոքա իրանց աշխատածը, կամ խնայածը. իրանց այս տնտեսութեան մէջ՝ նոքա տեղաւորում են իրանց ունեցածը և վաղ թէ ուշ դարձեալ վերադառնում են իրանց տունը՝ մշտապէս բնակվելու համար: Բոլորովին այլ է քաղաքացին: Նրա հաստատաբնակութիւնը հողը չէ, այլ քաղաքում ունեցած տունը: Նա կարող է պարապել և գիւղական արդիւնաբերութիւնով, բայց այս վերջինս միայն իբրև օժանդակ (подспорье) է ծառայում այն քաղաքային արդիւնաբերութեանը—յաճախակի՝ արհեստին կամ առևտրին—որ կազմում է նրա պարապմունքի գլխաւոր առարկան: Քաղաքում բազմազան հասարակական դրութեան, կարողութեան և կրթութեան տէր մարդիկ համախմբված են մի փոքր տարածութեան վրա և միմեանց հետ յաճախակի յարաբերութեանց մէջ են գտնվում: Մի և նոյն գիւղի բնակիչները նոյնպէս խիտ կերպով բնակվում են միասին և նոյնպէս յաճախ յարաբերութիւններ ունին միմեանց հետ. միայն, դոքա մի և նոյն հասարակական դրութեան, բարքի ու սովորութեան, նոյն հասարակական շրջանի և մի և նոյն ժամանակ անփոփոխ նոյն մարդիկն են: Քաղաքում, ընդհակառակը... զանազան դրութիւնների, սովորութիւնների և ընդ այնմ յաճախ փոփոխվող, նոր և միմեանց անծանօթ մարդիկ: Նոյն իսկ հաստատաբնակութիւնը՝ նոյնը չէ քաղաքում, ինչ որ գիւղում: Գիւղի մէջ՝ հաստատաբնակը նա է—որ իր ձեռքում ունի (կամ օգտվում է գոնէ) մի ամենափոքր կտոր հող: Ընդհակառակը քաղաքի հաստատաբնակութեան համար չէ պահանջվում բացարձակապէս տիրել կամ օգտվել տնից: Հաստատաբնակ քաղաքացի է համարվում իւրաքանչիւր մարդ՝ որ երկար ժամանակ բնակվում է մի և նոյն քաղաքում—թէկուզ տանուտէր չը լինէր նա, և բնակվէր վարձված բնակարանի մէջ: Գիւղացիների ու քաղաքացիների գոյութեան այդ զանազան պայմանները, նշանաւոր զանազանութիւն են յառաջացնում մէկ կամ միւս կողմի ոչ միայն կենցաղավարութեան, բարքի, սովորութիւնների, այլ և նոցա հայեացքների, նոցա ամբողջ մտաւոր ու բարոյական դաստիարակութեան մէջ: Քաղաքացին ն օ վ ա տ օ ր (հողը ընդհանուրի սեփականութեան առարկայ կարծող) ու համաշխարհացի (космополитъ) է: Դրա հակառակ՝ գիւղացին անզօրէն պահպանում է եղածը, աւանդութիւնը: Քաղաքացին՝ իր զօրութիւնն ու բաղդը իր սեփական ջանքի ու աշխատանքի գործն է համարում: Գիւղացին այդպէս մեծ հաւատ չունի իր վրա և աւելի բացայայտ կերպով զգում է իր կախումը արտաքին հանգամանքներից, քաղաքացուց աւելի շատ նա զգում է, որ իր վիճակը մշտապէս կախված է պատահարների մի մասից—որոնց մարդս չէ կարող հեռացնել:» (В. Е. № 8. երեսներ 35 և 36): Խօսելով գիւղացիների դրութեան բարւոքման մասին, յօդուածագիրը ասում է. «Գիւղացիների դրութեան բարւոքման միջոցները՝ պէտք է ընդգրկեն նոցա կեանքի բոլոր կողմերը, ինչպէս՝ նիւթականը, մտաւորականը և բարոյականը: Շատ սխալ կը լինէր կարծել, որ միայն նիւթական միջոցների լաւացնելը կարող է բարձրացնել գիւղացիների մտաւոր ու բարոյական կողմերը, կամ թէ միայն բարոյականութեան ու գրագիտութեան դասերը կարող են նիւթական բաւականութեան հասցնել նրանց: Հարկաւոր է թէ մէկի և թէ միւսի միաժամանակ գործողութիւնը: Եթէ ոչ հարստութիւնը, գոնէ անաղքատութիւնը ի հարկէ լուսաւորութեան ու կուլտուրայի անհրաժեշտ պայմաններից մէկն է: Սակայն լոկ կարողութիւն ունենալը ու հարստութիւնը դեռ չեն հասցնում դրրանց: Դա տեսնվում է մեր ռուսաց հասարակութեան այն դասի մտաւոր ու բարոյական կարողութեան վրա, որը պատճառ չունի գանգատվել նիւթական կարողութեան ու նեղութիւնների վրա: Սակայն նմանապէս միայն մտաւոր ու բարոյական զարգացումը—հակառակ մեզանում բաւականին տարածված կարծիքին—չէ տանում դէպի նիւթական բարեկեցութիւն (В. Е. № 8. մէջ 572): Այսպիսի միջանկեալ դատողութիւններ անելուց յետոյ, պ. Կավէլին անցնում է նայելու այն միջոցները, որոնք, նրա կարծիքով, անհրաժեշտ են Ռուսաստանի գիւղացոց տնտեսական, մտաւոր ու բարոյական զարգացման համար:»

I.

«Գիւղացիների տնտեսութեան (хозяйство) անկման անկման պատճառների թւում—և ամենից յաճախ—համարում են սակաւահողութիւնը... Ամենից առաջ չը պէտք է մոռանալ, որ գիւղացիների հողատիրութեան հարցը մեծ նշանակութիւն ունի միայն հողագործ ժողովրդի համար: Այնտեղ՝ որտեղ գիւղացոց տեղական գլխաւոր պարապմունքը հողագործութիւնը չէ, այլ մի ուրիշ պարապմունք է, թէև ամենանախնական և կոչտ տեսակի լինէր դա, այնտեղ գիւղացոց հողատիրութեան սահմանների հարցը առանձին նշանակութիւն չունի: Իսկ այդպիսի տեղեր, ինչպէս յայտնի է, մեզանում պակաս չեն: Մեր խօսքը վերաբերվում է տնային արուեստի (кустарный промыселъ) զանազան տեսակների մասին, որով գիւղացիք պարապում են իրանց տեղերում—տների մէջ:» (էջ 573): Խօսելով գիւղացիների թւի մա-

բան չը կայ անելու: Բայց թող գնան քաղաքի հին թաղերը և այնտեղ խ ս տ ո ւ թ ե ա մ բ վերաբերվեն, այնտեղ որտեղ մի ահագին յեղափոխութիւն է հարկաւոր դ ա ր և ո ր անմաքրութիւնները խստակելու համար:

—

Երէկ, սեպտեմբերի 21-ին, մենք ուղարկեցինք վանի կենտրօնական վարժարանի անունով 500 րուբլ գումարը, որ հաւաքված էր «Մշակի» խմբագրութեան մէջ յատկապէս այդ վարժարանի համար:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲՕԼԳԱՐԱԿԱՆ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Բօլգարական դժուարութիւնների բնաւորութիւնը, գրում է „Новости" լրագիրը, այնքան պարզվել է, որ այժմ կարելի է խական հասկացողութիւն ունենալ այդ նշանաւոր անցքի մասին: Իշխան Ալէքսանդրի օգոստոսի 30-ին տուած շրջաբերականը, որ միաժամանակ հրատարակվեցաւ Բերլինի կիսապաշտօնական լրագիրների հանգստացնող յօդուածների հետ, որոշում է գործողութիւնների պարզ և որոշ նախագիծ: Նրա մէջ դիտաւորութիւն էր յայտնված մի մասնաժողով նշանակելու մասին նոր սահմանադրութիւն մշակելու համար, որը կարողանար բաւականութիւն տալ բօլգարացիների օրինաւոր բոլոր ցանկութիւններին, իսկ մինչև այդ սահմանադրութեան մշակելը, ամեն բան պէտք է առաջվայ պէս մնար: Բացառութիւնը միայն երկու հարցերի մասին էր, որոնք օտար պետութիւններին էին վերաբերում. մէկը՝ բօլգարական ենթադրբված երկաթուղիները միւս պետութիւնների երկաթուղիների հետ միացնելու մասին, իսկ միւսը՝ ռուսաց պատերազմական ծախսերի հատուցման մասին: Այդպիսով երեւում էր, որ ամեն բան վերջացած է: Բայց յանկարծ տեսարանը փոխվում է: Դեռ մասնաժողով կազմելուց առաջ իշխանի պալատի դռները շատ անգամ փակված էին լինում ռուսաց հաւատարմատար Եօնինի և Սօբոլեվ ու Կաուլբարս գեներալների համար: Միւս կողմից իշխանը բանակցում էր բօլգարական պառատմիտ և պահպանողական կուսակցութիւնների առաջնորդների հետ և այդ բոլոր խորհրդների հետևանքն այն եղաւ, որ Տիրնօվօի սահմանադրութիւնը վերականգնվեցաւ, նախկին մինիստրութիւնը հրաժարական տուեց և նոր մինիստրութիւն նշանակվեցաւ, որ կազմված է բացառապէս բօլգարներից և մինչև անգամ պատերազմական մինիստրութիւնը յանձնված է ռուսի, միայն „ժամանակաւորապէս":

Եթէ կշռենք այդ բոլոր հանգամանքները, մենք կը տեսնենք, որ այդ անցքը պետական յեղափոխութիւն է: Նախկին սահմանադրութեան վերականգնելը և Սօբոլեվի ու Կաուլբարսի մինիստրութիւնների հրաժարականը յեղափոխութիւն է նոյն իսկ Բօլգարիայի համար, որովհետև երկու շաբաթ առաջ ինքը իշխանը իր շրջաբերականով ցոյց տուեց դժուարութիւնները ոչընչացնելու մի այլ ճանապարհ, իսկ այժմ հարկաւոր համարեց իր շրջաբերականի հակառակ վարվել: Դա յեղափոխութիւն է Եւրօպայի վերաբերութեամբ, որը ի նկատի առաւ այդ շրջաբերականը և կարծում էր, որ իշխան Ալէքսանդր նրա համեմատ կը վարվի: Վերջապէս դա յեղափոխութիւն է Ռուսաստանի վերաբերութեամբ, որը միւս պետութիւնների հետ հաւանեց նոր սահմանադրութեան մշակման դիտաւորութիւնը, որի մէջ պէտք է ոչնչացրած լինէին Տիրնօվօի սահմանադրութեան պակասութիւնները:

Ուրեմն սեպտեմբերի 8-ի յեղափոխութիւնը անսպասելի էր: Արդեօք ո՞վ է մեղաւոր: Մի՞թէ բօլգարական ժողովուրդը, որի ցանկութիւնները Բատտենբերգի իշխանը „սիրով" լսեց, ինչպէս հաղորդեց հեռագիրը: Ոչ, բօլգարական ժողովուրդը, որին Բատտենբերգի իշխանը երեք չէր տալիս, դեռ ևս այնքան չէ հասունացել, որ այդպիսի հարցերը իր ցանկութեան համեմատ վճռէ: Ակներև է, որ յեղափոխութեան միակ պատճառը իշխան Ալէքսանդրն է, որը վերջին ժամանակներում շատ անգամ առիթ ունէր համոզվելու, որ նրա ժողովրդականութիւնը երկրի մէջ հետզհետէ թուլանում է և որ շարունակվող անկարգութիւնները կարող էին նրա համար տխուր վախճան ունենալ: Օտար լրագիրները մինչև անգամ հաղորդում էին, որ դիտաւորութիւն կար նրան փոխել և մինչև անգամ անուանում էին իշխան Պէօտր Կարագէօրգիեվիչին նրա յաջորդ: Այդ լուրերը ցոյց էին տալիս, որ իշխան Ալէքսանդրի դրութիւնը չափազանց խախտ է համարվում: Երեւի ինքը իշխանն էլ համաձայն էր ընդհանուրի այդ կարծիքի հետ և վճռեց մի համարձակ հարուածով վերադարձնել իր նշանակութիւնը: Գիտենալով, որ մի քանի ռուս գործողներ, Բօլգարիայի մէջ ընդարձակված անկարգութիւնների շնորհիւ, հեղինակութիւն չունեն բօլգարական ինտելլիգենցիայի առաջ, նա համաձայնութիւն կայացրեց այդ ինտելլիգենցիայի գըլխաւոր ներկայացուցիչների հետ, վերականգնեց ազգաբնակութեան ցանկացած սահմանադրութիւնը: Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ, այդպէս գործելով, նա յոյս ունի մի ուժեղ ձեռքի վրա...

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս, 12 սեպտեմ.

Այս շաբաթ կարևոր շատ բան մը չը կայ, բայց ապագայի ուրուագիծներ կան: Պատրիարքը պատրիարքութիւն կընէ, բայց տասնի: Ինչպէս ըսինք արդէն սրբազանը կը սպասէ բարենորոգմանց համար վերջնական պատասխանի մը: Հեռագիրն ալ լուր բերաւ որ լօրդ Տըֆըրէն ճամբայ ելած է Պօլիս գալու: Շատ հաւանական կը կարծուի որ Անգլիոյ դեսպանը պիտի բերէ միասին ծրագիր մը Թիւրքաց Հայաստանի բարենորոգմանց համար: Բայց ինչ նպատակաւ: Յունիս 4-ի դաշնագիրը խզելու ծածուկ նպատակ ունի թէ իրապէս հայոց բարիք ընել կուզէ Անգլիա: Ասիկայ գիտնալու համար պէտք է տեսնենք լօրդ Տըֆըրէնի ծրագիրը: Եթէ այդ ծրագիրը ընէ այնպիսի պահանջումներ որք թէպէտ ըլլան մեզ համար շատ նպաստաւոր բայց այնքան աննպաստ Թիւրքաց որ դժկամակին զայն ընդունել, աւելէ յայտնի պիտի ըլլայ որ Անգլիոյ դեսպանը կը ներկայացնէ այդ ծրագիրը ջնջելու համար յունիս 4-ի դաշնագիրը: Իսկ եթէ չափաւոր ծրագիր մը ներկայացնէ, այն ժամանակ ըսել է դիտաւորութիւնը ուղիղ է, և մենք ալ փափագելու ենք որ Անգլիոյ դեսպանը մեզի համար շատ և մեծ պահանջումներ չընէ: Իսկ կառավարութիւնը անտարբեր չէ կեցած. թէ պատրիարքի ընթացքը և թէ Անգլիոյ դեսպանի գալուստը հարկադրեցին Թիւրք կառավարութիւնը քիչ մը շարժիլ: Գլխաւոր նախարարներն մասնաժողով կազմած են և կը զբաղին բարենորոգմանց ծրագիր պատրաստելով և իրենց որոշումներն կը ներկայացնեն սուլթանին: Նախարարաց խորհուրդի ծրագրէն ստոյգ բան մը չը գիտցուիր, բայց եթէ անցեալէն չափենք կրնանք ենթադրել որ կը յարատևեն խաբելու և ժամանակ վաստկելու հին քաղաքականութեան մէջ: Այսքան մասնաժողովներ, այսքան ծրագիրներ ինչ արդիւնք ունեցան: Կը խօսուի թէ նախարարաց ժողովը ինչ ծրագիրներ որ պատրաստէ, զանոնք գործադրելու համար Ցաւեան Արթին պէյ Թիւրքաց Հայաստան պիտի խրկուի, «Ասիական բարենորոգմանց քօմիսէր» անուամբ: Սակայն Արթին պէյ կը դժկամակի ընդունիլ այդ պաշտօնը: Արթին պէյ այժմ մեծ պաշտօն ունի Դրան մէջ, խորհրդական է արտաքին գործոց նախարարի, բայց իրականութեան մէջ արտաքին գործոց նախարար է, որչափ որ կարելի է նախարարութիւն ընել Տաճկաստանի արդի կառավարութեան վիճակին մէջ: Արթին պէյ կը վախէ որ Հայաստան, կամ ասիական գաւառները երթալով ապագային մէջ այս ունեցած պաշտօնն ալ կը կորսնցնէ և բացը կը մնայ: Դժուար պիտի ըլլայ թէ Թիւրք կառավարութիւնը գոհացնել և թէ հայ ազգը: Հայ ազգէն վախ մը չունի, միայն իր խիղճը տէրն է այս մասին, իսկ կառավարութենէն շատ վախ ունի: Օրինակը աչքի առաջ կեցած է: Մի քանի տարի առաջ քօմիսէրներ խրկուեցան Տ. Հայաստան և Կիլիկիա: Անոնց մէջ հայերուն պաշտօնն էր իրենց ազդեցութիւնը ի գործ դնել հայոց վրայ, որպէս զի անոնք գոհութիւն չը յայտնեն կառավարութեան դէմ, ընդհակառակն գոհութեան ցոյցեր ընեն: Տիգրանակերտ գացող Ալպէտին Անհաւատ բաշան յաջողեցաւ իր ձեռնարկին մէջ: Երկպառակութիւն

սին Ռուսաստանում, պ. յօդուածագիրը մէջ է բերում հետևեալ թիւանշանները, որոնց համեմատ գիւղացիները կազմում են բոլոր Ռուսաստանի բնակչաց $^{4}/_{5}$ մասը: Ահա թիւանշանները. ստրկութեան վերջանալուց առաջ գիւղական ժողովուրդը կազմում էր ամբողջ ազգաբնակութեան 82,5%-ը:

1870 թւում եւրօպական Ռուսաստանի 50 նահանգներում, երկու սեռի բնակիչները 60,704,559 էին, որոնցից 52,845,456-ը, այսինքն 80,4%-ը գիւղացիներ: Կօլօնիստներ 785,066 մարդ, այսինքն 1,2%: Ընդամենը միասին՝ 81,6%: Օստզեյեան երեք նահանգներում, գիւղացիների պրոցենտական յարաբերութիւնը ուրիշ դասակարգերի հետ նոյնն է՝ ինչպէս որ Միացեալ նահանգներում—(80,4%): Լեհական թագաւորութեան մէջ (1876 թ.) գիւղացիք կազմում էին 83,26%. բայց գիւղական գործերով պարապողները քիչ էին, մօտաւորապէս 75—76%: 1875 թւում Ֆինլանդիայում գիւղացիք կազմում էին բոլոր ազգաբնակութեան 86,2%-ը: Դօնի կօզակների վիճակում գիւղացիք (317,120) մտնում են կայսրութեան բոլոր բնակչաց թւում: Կօզակների դասակարգը (690,405) կազմում է բոլոր ազգաբնակութեան 63,5%-ը: Ի միասին 92,6%: Բայց թէ կօզակ դասակարգից որքանը հողագործներ են—յայտնի չէ: Այդ հաշւի մէջ չեն զինուորական ծառայողները, որոնք կազմում են ամբողջ բնակչաց 1%-ից աւելի: Կայսրութեան մէջ (բացի Լեհական թագաւորութիւնից և Ֆինլանդիայից) գիւղացիք ունեն 121,140,000 դեսեատին հող: Ազնուականները և այլ մասնաւոր հողատէրեր (բացի գիւղացիների բաժնից) ունեն 99.000,000 դես.: Ուրեմն 22,140,000 դես. պակաս: Լեհաստանում գիւղացիք տիրում են 4,716,347 դես. հողի, կալուածատէրերը մօտ 3,700,000 դես.: Ֆինլանդիայում, գիւղացիք ունեն 20,200,000 հեկտար ($^{35}/_{100}$ դես.) հող, կալուածատէրերը 1,600,000 հեկտար:

Գիւղատնտեսութեամբ պարապողները հետևեալ պրօցենտն են կազմում բ ո լ ո ր ժ ո ղ ո վ ր դ ի. Շվեցիայում 55,3%, Ֆրանսիայում 51,2%, Պրուսիայում 48,8%, Դանիայում 47%:

Աւստրիայում բ ո լ ո ր չ ա փ ա հ ա ս բ ն ա կ չ ա ց ընկնում են գիւղատնտեսութեամբ պարապողներ 37%, Ունգարիայում—32%:

Իսկ եթէ վեր առնենք մ ի ա յ ն ա ր դ ի ւ ն ա բ ե ր ո ղ ժողովուրդը, կը տեսնենք որ նոցանից գիւղատնտեսութեամբ պարապողներն են. Անգլիայում 7,3%, Սկովտիայում 22,4%, Իռլանդիայում 36,6%, Ֆրանսիայում 13,7%, Պրուսիայում 17,6%, Իտալիայում 32%, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներում 47,3%: Զանազան երկիրների հողագործութեամբ պարապողների համեմատական յարաբերութիւններն են. Ռուսաստանում՝ գիւղատնտեսութեամբ պարապում է բոլոր բնակչաց 80%-ը, Իռլանդիայում 73%, Շվեցիայում 55%, Իտալիայում 54%, Ֆրանսիայում 51%, Հիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներում 50%, Դանիայում 47%, Սկովտիայում 45%, Աւստրիայում 44%, Ունգարիայում 42%, Գերմանիայում 30%—40%, Անգլիայում 15%: Ցաւում ենք, որ գոնէ մօտաւորապէս յայտնի չէ թէ մեր ժողովրդի ամբողջ թւի քանի պրօցենտը հողագործներ են, թէև անհերքելի է, որ ահագին մեծամասնութիւնը նոցա կողմն է: Այդ հարցը՝ մեծ նշանակութիւն ունի նրա համար, որ ցոյց տրվի այն օտարազգի անձանց, որոնք հայերին միայն նրա վաճառական և հարստահարող դասից են ճանաչում և ամբողջ ազգին «կեղեքողներ, արծաթապաշտներ են անուանում—թէ հայերի մի շատ մեծ մասը պարապում է երկրագործութեամբ, և ունի իր պատճենական առաքինութիւնները՝ առանց վաչխառու ազգակիցների ստոր ձգտումները ունենալու: Վերև յիշված թւանշանները մէջ բերելուց յետոյ, պ. Կավէլին մէջ է բերում դէպքեր Ռուսաստանի պատմութիւնից, ցոյց տալու համար թէ ինչ տեսակ վճռահատող ազդեցութիւն է ունեցել ռուս գիւղական ամբոխը երկրի պատմութեան մի քանի նշանաւոր դէպքերում:

Իսկ այժմ երբ քաղաքակրթութիւնը արագ քայլերով է յառաջանում, ժողովրդի մեծամասնութեան—երկրագործ դասի տգիտութիւնը, նորա կոպտութիւնը, լուսաւորեալ կեանքի պահանջների բացակայութիւնը, կորստաբեր կերպով ազդում է մեր արուեստի, արդիւնաբերութեան ընթացքի ու զարգացման վրա, նոյնպէս և մեր բոլոր քաղաքակրթութեան վրա: Անկարելի է թւել թէ որքան ի զուր ծախսեր ենք անում մենք այդ պատճառով, որքան ույժեր այդ պատճառով մեզանում վատնվում և կորչում են ապարդիւն կերպով: Այս պարզ, ցերեկվայ պէս պայծառ, երկու անգամ երկուսը չորս լինելու պէս ստոյգ ճշմարտութիւնների գիտակցութիւնը սակաւ առ սակաւ սկսում է մտնել ռուս հասարակութեան բոլոր կարգերում (էջ 45—46): Մեր ջերմ ցանկութիւն ևս այն է, որ մեր հասարակութիւնն ևս հասկանար այդ ճշմարտութիւնը և իր գլխաւոր ուշադրութիւնը դարձնէր գիւղացիների դրութեան բարւոքման միջոցները մտածելու վրա, իսկ դա կարելի է այն ժամանակ, երբ մենք կը հետազօտենք գիւղացու կեանքը, նրա ապրուստի ձևերը, նախապաշարմունքները, նոցա ինչպէս վերաբերվելը դէպի լուսաւորութիւնը առանձնապէս և գիւղատնտեսական ձևերի բարւոքման ներմուծելը մասնաւորապէս: Այդ կողմից շատ քիչ բան է արած մեզանում, որովհետև այդ հարցը համեմատաբար նոր է բարձրանում մեր մէջ, բայց և այնպէս քիչ նշանակութիւն չունի այն, որ դա սկսել է գրաւել և մերայինների ուշադրութիւնը: Սակայն «Լաւ է ուշ քան երբէք»:

II

Հարկերի ծանրութիւնը, տեղական իշխանութիւնների հարստահարութիւնները, երկրի պահպանութեան սակաւ հոգատարութիւնից յառաջացած ու զօրացած աւազակաց հրոսակների յաճախակի աւարառութիւնները, ստիպում են տաճկահպատակ ու պարսկահպատակ հայերին, հազարներով գնալ Կ. Պօլիս կամ Անդրկովկասի քաղաքները բեռնակրութեամբ փող վաստակելու: Պ. Կավէլին խօսելով տարագնաց աշխատանքների (отхожіе промыслы) մասին, հետևեալ դատողութիւնն է անում դոցա ունեցած ազդեցութեան վերաբերութեամբ:

«Ինչ ուզում են ասեն բարքերի խանգարման մասին, որ ծերերի կարծիքով կապված են տարագնացութեան հետ, բայց և այնպէս անկարելի է հերքել, որ այդպիսի պարապմունքները ընդարձակում են գիւղացիների հայեցողութեան շրջանը, խուլ անկիւններում մտցնում են ոչ թէ միայն բարքերի ապականութիւնը այլ նմանապէս և կանոնաւոր հայեացքներ ու աւելի զարգացած կեցութեան սովորութիւններ: Բայց տարագնաց աշխատանքները միայն այն ժամանակ այդպիսի լաւ պտուղներ են բերում, երբ օժանդակող են լինում հողագործութեանը, իսկ եթէ միայն չքաւորութիւնն է արտաքսում գիւղացուն տնից և չէ հրապուրում վերադառնալու, այն ժամանակ տարագնաց աշխատանքները յառաջացնում են աննպատակ աստանդականութիւն և թափառականութիւն, այդպիսի ժամանակ մարդիկ կորցնում են հաստատաբնակութիւնը և անհանգիստ պատրաստ դատարկաշրջիկներ են դառնում. Դրանից հետևում է, որ տարագնաց աշխատանքները կարող են և՛ լաւ և՛ վատ կերպով ազդել գիւղացիների վրա, նայելով թէ լաւ կամ վատ են ազդում նոքա իրանց մշտական բնակութեան տեղում, իսկ վերջինս կախված է գիւղական ժողովրդի հողատիրութեան պայմաններից ու տնտեսութիւնից» (էջ 574. № 8): Նա անցնում է այդ պայմանների մասին խօսելու և ցաւում է, որ չը գիտէ թէ որքան հող է գործածվում ցանքսի համար, որովհետև հողաբաժինների թւումն են

ձկեց Փիլիպպոս եպիսկոպոսի և Գարեգին վարդապետի ու Պօյաճեան պ. Յովհաննէսի դէմ, որք պատրիարքարանի կողմէն գացեր էին: Ասոնք ծեծ կերան, վռնտուեցան, գայթակղութիւն եղաւ, և տիգրանակերտցիք ոչինչ ըրին: Իսկ Կարինի մէջ ընդհակառակն եղաւ: Հոն քօմիսէր գացին Եուսուֆ բաշա և Ազարեգեան Սարգիս էֆէնդի (եղբայր պ. Մարկոս Ազարեգեանի): Գացած ժամանակնին լաւ ընդունելութիւն եղաւ հոս ասոնց և կառավարութիւնը մեծ յոյսեր դրած էր Սարգիս էֆէնդիի ճարտարութեանը վրայ, բայց Սարգիս էֆէնդի ոչինչ կրցաւ ընել, ալ չեմ գիտեր թէ անկարող եղաւ թէ խիղճ ըրաւ: Ան ժամանակ պատուիրակ գացած էր հոն Վահան վարդապետ. անիկայ վարպետ կերպով շարժեցաւ, բիչ մ'ալ տաք գլուխ է, յաջողեցաւ առաջնորդ, ժողովուրդ, ժողովք միացնել, արդէն կարինցիք ալ տրամադրութիւն ունէին, վասն զի տիգրանակերտցիներուն պէս չէին և պատրաստեցին ընդարձակ տեղեկագիր մը Տ. Հայաստանի բարենորոգմանց համար: Այս տեղեկագիրը, որ այն ատեն հրատարակեցինք «Մշակի» մէջ, մեծ կարևորութիւն առաւ իր ժամանակին և կառավարութիւնը գժգոհ մնաց: Երբ Ազարեգեան էֆէնդի Պոլիս վերադարձաւ, երեսը նայող չեղաւ, և անանկ անպաշտօն ձգեցին մինչև այս օրերս և հիմա շատ երկրորդական պաշտօն մը տուին: Արդէն պէյ հիմա իրաւամբ կերկնչի որ գուցէ Ազարեգեան էֆէնդիի փորձանքը իր գլխուն ալ գայ: Ինչ որ ալ ըլլայ, յաջորդ շաբաթ կը սկսի բարենորոգմանց խնդրոյն միջամտութիւնը: Պատրիարք և ազգ համբերութեամբ կըսպասենք: Սուլթանին շրջապատողները միշտ ակնածելի բարեկամութեամբ կը նայեն պատրիարքի վրայ և պատրիարքն ալ անոնց հետ բարեկամական կապեր կը պահէ: Երկու օր առաջ կարգուեցաւ Մավրօյէնի բաշայի, որ սուլթանին անձնական բժիշկն է, աղջիկը և մեր պատրիարքը ներկայ գտնուեցաւ պսակի հանդիսին, յունաց եկեղեցին. Հանդէսէ վերջ Մավրօյէնի բաշա կը խրկէ պատրիարքին նուէր մի շատ գեղեցիկ ադամանդազարդ տուփ:

Ազգային ժողովի քուէութեան ժամանակն ալ լրացաւ և յառաջիկայ ուրբաթ օր, սեպտեմ. 16 պիտի գումարի Ազգ. ժողովը. մեծ փոթորիկէն վերջ խոր հանդարտութիւն պիտի տիրէ, այս անգամ ալ գուցէ այնքան հանդարտութիւն տիրէ որ չախորժինք: Խումբ մը երեսփոխաններ որոշած են չը շարժիլ, չը խօսիլ, և ոչ իսկ գուցէ ժողովին ներկայ գտնուին, երեք նիստը անգամ մը միայն պիտի գան, ներկայ ըլլալնին հաստատեն և պիտի երթան. այս այսպէս պիտի շարունակեն մինչև մեծ օրը, այսինքն կաթողիկոսի համար ընտրութեան քուէ տուած օրերնին: Այս երեսփոխանները կը յայտարարեն թէ բարոյապէս կը բռնաբարուի իրենց խօսելու ազատութիւնը: Վերջի նստին մէջ եղած դէպքերը շատ սուղի նստան իրենց, և թէպէտ մէկ ըսին երկուք լսեցին, սակայն բոլոր մեղքը իրենց վիզը փաթթեցին: Այս երեսփոխաններուն ըրածը մեզի շատ ծանր երևցաւ բայց իրենց համար շատ թեթև է, կերևի թէ ասոնց համար այն ատեն գործը ծանր եղած կըլլայ երբ արիւնահեղութիւն ըլլայ: Չեմ գիտեր թէ այնքան համբերութիւն պիտի ունենան որ որոշումնին կարենան գործադրել, բայց իրենց բացակայութիւնը և լռութիւնը պիտի համարին բողոք մը ընդդէմ պատրիարքին: Ինչպէս չէինք ախորժեր ասոնց աղմուկներէն, չենք ախորժեր նաև այս տեսակ բացակայութենէ և լռութենէ, վասն զի ասոնց մէջ կան նաև լաւ մտածող, խորհող և խօսող անձեր: Սա չենք ըմբռներ թէ արդեօք չէին շնորհք կերպով գալ խօսել, իրարու խօսք հասկնալ կարելի չէ՞: Այժմ երկու գլխաւոր խնդիրներն պիտի ըլլային ազգային ժողովի մէջ, պատրիարքարանի եկամտացոյցը և կաթողիկոսական Յանձնաժողովի տեղեկագիրը: Եկեղեցական երեսփոխանք ալ կուզեն որ պակաս մնացած երկու եկեղեցական երեսփոխանաց ընտրութիւնը կատարուի որպէս զի կաթողիկոսական խնդրոյն մէջ կարենան քան եկեղեցական երեսփոխանք միաբան գտնուիլ: Այս անգամ պիտի ընտրուին Խորէն սրբազան, որուն հետ հաշտուեցաւ մեր եկեղեցական փոքրիկ դիկտատոր Վահան վարդապետը, և մէյ մ'ալ տէր Սահակ քահանայ, որ առաջ Եգիպտոսի առաջնորդ էր: Այս երկուքն ալ շատ փափուկ զգացումներ չեն տածեր Ներսէս սրբազանի համար, ուստի ընտրութիւննին ապահով է այս անգամ: Եթէ Ներսէս սրբազանի իրաւամբ կամ անիրաւի տեղ հակառակ ճանչցուող եկեղեցականները երեսփոխան կընտրուին եկեղեցականներէ, միւս կողմէն ժողովականներէն կը տառապին ուրիշ եկեղեցականներ որք հակառակ են նմանապէս Ներսէս սրբազանին: Գառը-գիւղէն կը հալածեն տէր Ռոկի (?) քահանան, գործ տեսնող յեղափոխական քահանայ մը: Ուրիշ տեղէ մը վռնդել կուզեն Կարապետ վարդապետ մը, Բագրատունի ըսուած, Վահան վարդապետն ալ իր թաղին մէջ փուշի վրայ է:

Սովելոց Մասնաժողովը գնեց խան մը 6500 ոսկւոյ (60,570 րուբլի): Այս խանին եկամուտները պիտի յատկանան սովեալներու, ուրիշ տառապեալներու: Այս գործողութեան վրայ շատ բան կը խօսուի: Մասնաժողովը չէ հարցուցած Ազգ. վարչութեան կարծիքը, թէպէտ պատրիարքին հետ խորհրդակցած է: Այս գործողութիւնը օրուան կարևոր խնդիր մը կը սեպուի, և բաւական զանգատանաց, տրտունջներու տեղի տուած է, սակայն այսօր այս նիւթին վրայ չենք ուզեր երկար գրել, վասն զի տեղեկութիւն առնելու համար մէկ քանի անձինք տեսնելու պէտք կայ: Մենք միայն լսեցինք այս օրերս տրտունջները, անգամ մ'ալ լսելու ենք գործողութիւն ընողները, և այսպէս դատելու ենք: Այս խնդիրը գիտեմ որ ձեզ ալ շատ հետաքրքրական է, կը ջանամ գալ շաբաթ պէտք եղածը գրել:

Հայկակ

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵՆԷՑ

ՓԱՐԻԶ, 19 սեպտեմբերի: Տուրգենևի մարմինը հասցրած է Հիւսիսային երկաթուղու կայարանը, որտեղ կառուցված է ժամանակաւոր գեղեցիկ մատուռ: Դագաղի վրա դրված են բազմաթիւ պսակներ և փունջեր: Րընան և Էդմոն Աբու ճառեր արտասանեցին: Դագաղը երեկոյեան 9 ժամին Ս. Պետերբուրգ ուղարկվեցաւ: Սպանիական թագաւորը ներկայ էր երէկ ճաշկերոյթին Ելիսեան պալատի մէջ և այսօր առաւօտ Սպանիա ուղևորվեցաւ:

ՄԱԴՐԻԴ, 19 սեպտեմբերի: Երէկ կայացաւ մինիստրների խորհուրդը սպանիական թագաւորի դէմ Փարիզի մէջ գործած ցոյցերի առիթով: Լրագիրները չափազանց գայրացած են և մեղադրում են Ֆրանսիական կառավարութեանը, որ նա առաջուց միջոցներ չը գործադրեց ցոյցերի առաջն առնելու համար: Կարծում են, որ Սպանիան կը պահանջէ Ֆրանսիայից պատժել մեղաւորներին:

ԿՈՊԵՆՀԱԳԵՆ, 19 սեպտեմբերի: Ռայխստագի նիստերը բացվեցան: Ֆօլկետինգի նախագահ ընտրված է արմատականների առաջնորդ Բէրգ:

ԲԵԼԳՐԱԴ, 19 սեպտեմբերի: Այսօր հասաւ սերբիական թագաւորը և մինիստր-նախագահ Պիրօչանց յանձնեց նրան մինիստրութեան հրաժարականը:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 սեպտեմբերի: Աչքի առաջ ունենալով այն հեշտութիւնը, որով մինչև անգամ այնպիսի նշանաւոր լրագիրներ, ինչպէս Լոնդոնի „Daily News“ և Փարիզի „Temps“ լրագիրները տարածում են գլխաւորապէս Կրակովի մէջ թխած լուրեր Ռուսաստանի զինուորուելու մասին գերմանական և աւստրիական սահմանների վրա, „Journal de St. Petersbourg“ ցաւակցութիւն է յայտնում, որ խոհեմ և ազնիւ մամուլը զգուշութեամբ չէ վերաբերվում այդպիսի աղբիւրներից ստացված լուրերին և ասում է. „Օտար կառավարութիւններին յայտնի է, որ Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը ձգտում է ընդհանուր խաղաղութեան պահպանելուն և հաստատմանը:“ „Новое Время“ լրագիրը հաղորդում է, որ վճռված է մտցնել նաւատորմի մէջ առանձին կազմութեան թնդանօթներ, որ միջոց է տալիս դուրս մղել ականը առանց փոխելու նաւի ուղղութիւնը, որ անկարելի է ականների այժմեան ձևով, որ գործում է միայն նաւի առաջին մասից:

ԲՈՒԽԱՐԵՍՏ, 20 սեպտեմբերի: Տաւարի ժանտախտը Ռումինիա մտնելու առաջն առնելու համար, ռումինական կառավարութիւնը Բեսարաբիայի սահմանի վրա ունենալու է առողջապահական գիծ:

ՄԱԴՐԻԴ, 20 սեպտեմբերի: Գրգռումը Ֆրանսիայի դէմ մասամբ թեթևացաւ, որովհետև Գրէվի թագաւորին ցաւակցութիւն յայտնեց: Ի պատիւ թագաւորի ցոյցեր են պատրաստվում Մադրիդ մտնելու ժամանակ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 սեպտեմբերի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 87 կ., երկրորդ 93 ր. 87 կ., երրորդ 94 ր. 37 կ., չորրորդ 93 ր. 62 կ., հինգերորդ 94 ր., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 214 ր. 50 կ., երկրորդ 206 ր. 50 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 91 ր. 75 կ., երկրորդ 91 ր. 62 կ., երրորդ 91 ր. 75 կ., ոսկի 8 ր. 31 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ $23^{21}/_{32}$ պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա $202^{1}/_{4}$ մարկ, Փարիզի վրա 250 ֆրանկ: Բօրսայի տրամադրութիւնը հանդարտ է:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

տները ու բանջարանոցները, անտառները և արձակ տեղերը, սակայն հողաբաժինների անբաւարարութեան մասին մի հասկացողութիւն տալու համար, նա ասում է, որ կենտրոնական 8 նահանգներում, սակաւահող տանուտէրերը կազմում են 21%, որոնք ունեն 1—2 դէսեատին հողաբաժին, իսկ եթէ աւելացնենք դրա վրա 3 դես. բաժին ունեցողներին՝ որոնք ժողովրդի աճելու պատճառով 2 դեսեատին ունեցողներ են դառել, կը ստանանք 71%, կամ 1,740,871 հոգի:

Մեզ—գիւղական հարցի մասին գրողներիս— յատուկ է կանգ առնել այնտեղ, երբ խօսքը գալիս է գիւղացու օգտված հողի քանակութիւնը յիշելու: Այդ հարցի վերաբերութեամբ մենք խաւարի մէջ ենք շրջում, բայց մեղաւորը մենք ենք, մեր անհոգութիւնը: Այո, դժուար է տեղեկութիւններ հաւաքել այդ մասին, բայց չը կայ մի դժուարութիւն, որ տեղի չը տար մարդուս աշխատասիրութեան առաջ: Այդ պարտականութիւնը հեշտութեամբ կարող է կատարել գիւղական ուսուցիչը, եթէ միայն սիրէ գիւղական հարցը: Դրա մասին մենք աւելորդ ենք համարում խօսել, որովհետև ցանկացողները իմանալ թէ ինչ հարցերի պատասխան հարկաւոր է ստանալ գիւղացուց, կարող են կարդալ պ. Գ. Խուզբաշեանցի՝ «Գիւղ» վերնագրով յօդուածը «Մշակ» 1882 թ. № № 204, 205, և 206), որից օգուտ քաղելով՝ ես գրեցի իմ մի քանի բարեկամներին և խնդրեցի տեղեկութիւն ստանալ հարցերի մասին, որ և իր ժամանակին կը գրեմ «Մշակի» մէջ: Իսկ առ այժմ ես կարող եմ տեղեկութիւն տալ մի գիւղի մասին: Այդ գիւղը ունի մօտ 50 տուն բնակիչներ, որոնց տիրած հողի քանակութիւնն է 630 դեսեատին: Հաշուելով առ նուազը տունը հինգ հոգի, կը ստանանք 250 հոգի, ուրեմն իւրաքանչիւր անձին ընկնում է $2^1/_2$ դեսեատին հող: Ամենաճիշտ հաշիւը գիւղացու օգտված հողի քանակութեան կարելի է հանել կալուածատիրական գիւղերի համար կազմված «ուստավնի գրամոտայից»:

— Գիւղացու սակաւահողութիւնը ձեռնտու է զանազան հողատէրերի համար, որոնք հաշւում են թէ. «Հողի պակասութեան պատճառով գիւղացիք աղքատանում են և ճարահատեալ պատրաստ են լինում համարեա մի պատառ հացի համար վարձվել աշխատելու, իսկ մեզ համար դա ձեռնտու է: Բացի դրանից հողի պակասութիւնը ստիպում է գիւղացիներին, հարևան հողատէրերից վարձել իրենց համար հարկաւոր հողաբաժինները, կալուածատէրերի համար շատ ձեռնտու պայմաններով և ուրեմն վերջիններիս համար ձեռնտու է գիւղացու սակաւահողութիւնը (էջ 575)»: Այդ տողերի ճշմարտութիւնը յարմար է և մեր կողմերի համար: Մեր գաւառի շատ գիւղացիք պայման կապելով մասնաւոր հողատէրերի հետ՝ վճարում են նրանց արդիւնաբերութեան $1/3$ մասը, այնպէս որ ի վերջոյ՝ գիւղացուն մնում է միայն $2/3$ մասը:

«Պետական գոյքերի նախարարութիւնը՝ իր հողերը տալիս էր կապալով զանազան արդիւնաբերողներին, որոնցից՝ գիւղացիք առնում էին դրա բարձրացրած կապալավճարով և պետական շատ հողեր տալիս էր մասնաւոր մարդկանց՝ փոքր վճարով...» (էջ 579): Արդարև մեզանում էլ վաղ ժամանակ արքունական ազատ հողերը գնում էին մասնաւոր անձինք և ապա գիւղացու վրա ծախում իրենց իրաւունքը, վաստակ վերցնելուց յետոյ:

«Մօտենալով այս հարցին—շարունակում է յօդուածագիրը—ամենից առաջ պէտք է հաշւենք թէ ինչ ենք ցանկանում մենք: Արդեօք միջոց տալ գիւղացուն, որ նորա որքան կարելի է շատ հող ձեռք բերէին: Բայց այդպիսի մի նպատակ սխալական և անիրագործելի կը լինէր...Գիւղացիների հողատիրութեան ընդարձակելը պետութեան գործը չէ, այլ գիւղացուց իրենց, նոցա աշխատասիրութեանն ու խնայողութեան» (էջ 580):

Պ. Կավէլին կարծում է, որ պետութիւնը միայն պէտք է պահպանէ գիւղացու հողատիրութիւնը կատարեալ անկումից, տալով նրան անհրաժեշտ քանակութեամբ հող, այն դէպքում երբ նոքա քիչ հող ունեն, կամ եթէ ունեցածները անյարմար են մշակութեան համար: Նա ասում է, որ որքան և հողի կողմից հարուստ լինէր մի պետութիւն, այնուամենայնիւ նա չէ կարող բաւականացնել գիւղացու հողային կարիքները, ուստի նրա կարծիքով բաւական է միայն ժողովրդի կարօտեալ մասին տալ հող՝ անհրաժեշտ քանակութեամբ, և այդ խնդրի վճռվելու հետևանքը այն կը լինէր, որ առհասարակ բոլորին չէր հարկաւորվի հողաբաժին տալ, այլ միայն իրօք հարկաւորութիւն ունեցողներին և դրանից օգուտ կունենային թէ պետութիւնը և թէ հասարակութիւնը:

«Հողագործների կեցութեան հաստատվելով, նոցա հաստատակամութիւնը կամրանար, և ժողովրդի աճելը՝ անհրաժեշտ կը դարձնէր հետզհետէ դիմել երկրագործական աւելի լաւ ձևերին, որը այժմ—թափառաշրջիկութեան ձգտման միջոցին անխուսափելի է, թափառաշրջիկութեան—որի պատճառը՝ ամենից աւելի երկրագործական վիճակի անբարեկարգ պայմանները, մանաւանդ սակաւահողութիւնն են: Հէնց որ այդ վիճակը որքան և իցէ կը հաստատվի ու կապահովվի, գիւղական ազգաբնակութեան շուրջը կը սկսեն տեղաւորվիլ և կերակրվել բազմաթիւ անտուն ու անհող մարդիկ—գիւղական արհեստաւորներ, մշակներ ու ծառայողներ՝ որոնց հարկաւորութիւն ունեն գիւղացիք, ոչ պակաս քան քաղաքայիններն ու կալուածատէրերը» (582):

Պ. Կավէլին ասում է, որ գիւղացոց երկրագործութեան նահապետական սիստէմայի շնորհիւ, անհնար է որոշել թէ իսկապէս որքան հող է հարկաւոր իւրաքանչիւր տանուտէրի, որովհետև լաւացրած սիստէմայով հողը մշակելով, վերջինս աւելի մեծ արդիւնք կը տար գիւղացուն: Եւ արդարև մեր հողագործը շատ ագահաբար հարստահարում է հողը, հին ժամանակ Տաճկա-Հայաստանի ընդարձակածաւալ դաշտերը, ազգաբնակութեան համեմատաբար սակաւութիւնը մի որոշեալ քանակութեամբ հողի վրա, միջոց էին տալիս գիւղացուն իւրաքանչիւր տարի գրեթէ նորանոր հողաբաժիններ մշակել, որը հարկաւորապէս վարձատրում էր գիւղացու աշխատանքը, և նոյն իսկ Տաճկաստանից գաղթելից յետոյ, այստեղ ահագին տարածութեամբ հողեր արձակ էին, և գիւղացին օգտվում էր այդ հողերից, մշակում էր որքան կամենար *): Բայց այժմ հանգամանքները փոխվել են, կարիքը ստիպում է գրեթէ միևնոյն հողը իւրաքանչիւր տարի մշակել: Գիւղացու պապենական աւանդապահութիւնը, դէպի զանազան նորամուծութիւններ՝ թերահաւատ կերպով վերաբերվելը, երկրագործական նոր ձևերի մասին անտեղեկութիւնը և այլն, պատճառ են դառնում, որ գիւղացին մնում է հին կարգերի հետ, որ նրա իմաստութիւնը,—հողերի այս կամ այն բոյսի համար յարմար կամ անյարմար լինելու մէջ—սահհողի վրա գարի, իսկ կաւախառն հողի վրա ցորեն ցանելից այն կողմը չէ անցնում: Բայց մեղաւոր է այդ բանի մէջ միայն գիւղացին, և թէ ինչպէս պէտք է տարածել երկրագործական նոր ձևեր, դրա մասին կը խօսենք հետևեալ հատուածներից մինի մէջ:

(Կը շարունակվի)

*) Թէ որքան բազմացել է Թիֆլիսի նահանգի ազգաբնակութիւնը, բաւական է մի ակնարկ ձգել «Сборн. мат. для опис. Тифл. губ.» աշխատութեան հետ կցած 1801 և 1871 թուերի քարտէզների վրա: Խ. Մ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆՈՐ ԲԱՑՎԱԾ է Երևանեան հրապարակի վրա „Կովկաս" հիւրանոցի տակ վարշավայի և արտասահմանի ԿՕՇԻԿՆԵՐԻ և գալանտերէյնի ապրանքների խանութ: ԱՐՏԵՄ Մ· ՋԱՓԱՐՕՎ

1—3 (1)

Խնդրում եմ այն պարոններին, որոնք յանձն են առել անցեալ տարի վաճառելու գաւառներում պ· Ղ· ԱՂԱՅԵԱՆՑԻ „ԱՆԱՀԻՏ" անունով գիրքը, թող բարեհաճեն, մինչև ներկայ տարվայ հոկտեմբերի վերջը ուղարկել դրամները կամ մնացած անվաճառ գրքերը իմ հասցեով

Տպարանատէր Մ· Վարդանեանց:

1—3

Վրաստանի և Իմէրեթի Հայոց վիճակային առաջնորդ սրբազան Արիստակէս Եպիսկոպոս Սեդրակեանի թոյլտուութեամբ ներկայ

սեպտեմբերի 15-ից

բացվում է

„ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ"

Վանաց Աւագ եկեղեցւոյ հովանաւորութեամբ և նոյն եկեղեցւոյ հանդէպ № 5.

Մանուկների ընդունելութիւնը շարունակվելու է մինչև առաջիկայ հոկտեմբերի 1-ը:

Օր· Մարիամ Մամիկոնեանց:

4—5

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

Հետևեալ մէկ արարուածով կատակերգութիւնները.

Էլ չարէս ինչ կամ երկու սիրահար . . . 35 կ.
Մօզա . . . . 40 »
Կռւապատճառը ես էի. . . . . . 55 »
Խէչոյի թուղը . . . . 35 »
Սէր կամ մահ. . . . . 35 »

Դիմել· ЭРИВАНЬ, Эмину Теръ-Григорянцу.

2—10

Ներկայ դպրոցական տարւոյ սկզբից Շամքաւեցւոց եկեղեցւոյ ծխական դպրոցը ժամանակաւորապէս տեղափոխված է պ· Յ· Տէր Ղազարեանի տանը Հալաբարի հրապարակի մօտ՝ Արխանգելսկի փողոցի վրայ № 10: Աշակերտների ընդունելութիւնը կը տևի մինչև ամսոյս վերջը:

Ուս· դպրոցի՝ Գ· Մատինեանց

3—5

ՊԱՍՏԱՌ (օբոյ) ՏԱՐՆՕՊՕԼ եղբայրների գործարանական ՊԱՀԵՍՏԻ մէջ:

Լօրիս-Մէլիքօվսկայա փողոց, տ· Զուբալովի, Հոգևոր սեմինարիայի հանդէպ:

Ստացված է մեծ քանակութեամբ ՊԱՍՏԱՌ (օբոյ) 12 կոպէկից մինչև 5 րուբլ ՐՈՒԼՕ:

Քանակութեամբ գնողներին ԶԻՋՈՒՄՆ կը լինի:

25—25

ԳԼՕԲՈՒՍԻ ԳՐԻՉՆԵՐ

Որոնցով կարելի է գրել ամենակոպիտ թղթի վրա:

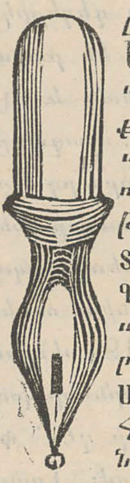

Միակ գործակալ ԼԻԱԿԱՆ Խ ԼՈՒԹԻՆ ԱՆԳ ԱՆՈՒԹ: Նոյն տեղը կան ամեն տեսակ ձեռագրերի համար մեծ քանակութեամբ ԳՐԻՉՆԵՐ ամեն ձևի 25% էժան քան թէ ուրիշ տեղ: Կան նոյնպէս ԹԱՆԱՔ, թուղթ, ներ, զմուռ, ՄԱ տետրակՏԻՏՆԵՐ, քարեդրինէր, պենալ, ԳՐՉԱԿՈԹ, քանաներ, ծխախոտի ամաններ, ՄԿՐԱՏՆԵՐ, ածելիք, ս րոցներ, խալիչաներ, ԲԱԶԿԱԹՈՌ ՄԱՀՃԱԿԱԼ, վեբարկու կախելու համար իրեր, ԳՕՏԻՆԵՐ, վզագօտ ներ, ՄԱՏՈՒՑԱՐԱՆՆԵՐ, բրիտանական մետալից իրեր, ԼԱՊՏԵՐՆԵՐ, գդալներ, ԲԱԺԱԿՆԵՐ, ջրամաններ, երես լուանալու ամաններ, Ֆիլտրա, կրանշվոցներ, այգու մկրատներ, չորս չչեօտկագլխի, երկաթէ թելերից, ձիու համար: Մակենաօշներ: Բժշկական թուղթ վատերկլօզետի համար և այլն և այլն:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹ:

45—100

ԵՐԿԱԹԷ

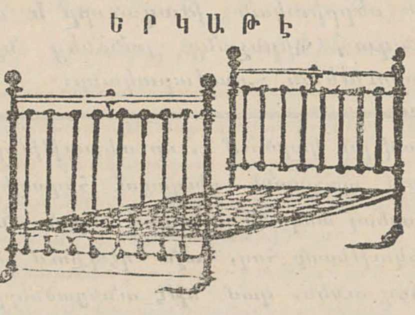

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ

Մի հոգու համար 8 րուբլուց, երկու հոգու համար 14 ր., մահիճներ ծովային խոտով լցված 6—9 ր. ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ ՄԷՋ: Նոյն տեղը մեծ քանակութեամբ ԱՄԱՆՆԵՐ, դանակներ պատառաքաղներ և երկաթէ ԳՐԻՉՆԵՐ, կողպէքներ, թերիվ, տղամարդկերանց և կանանց ԹԱՄԲԵՐ, մատուցարաններ, ԿԼԷՕՆԿԱ, ռէվօլվերներ, ՀՐԱՑԱՆՆԵՐ, ալբոմներ, կոնֆեկտներ, ԹԷՅ 1-ին հունձի և այլն 25% աւելի լաւ և էժան քան թէ ուրիշ տեղ:

90—100

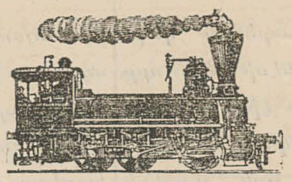

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂՈՒ ԳՆԱՑՔՆԵՐ

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՆԵՐԻ ԳՆԱՑՔՆԵՐ ԲԱԹՈՒՄԻ ԵՒ ԲԱԳՈՒԻ ՄԷՋ

Կայարան	Գալիս է	Գնում է	Կայարան	Գալիս է	Գնում է
	ժամ. րոպէ.	ժամ. րոպէ.		ժամ. րոպէ.	ժամ. րոպէ.
Բաթում . .	—	8— „ առ.	Բագու . . .	—	10—23 առ.
Սամտրեդի .	12— 2	12—18	Գանձակ . .	12—20	12—48 գիշ.
Րիօն . . .	1— 9	1—22	Թիֆլիս . .	7—49	8—31 առ.
Սուրամ . .	6— 8	6—11 երեկ.	Գօրի . . .	10—56	11— „
Միխայլօվօ .	6—23	6—33	Միխայլօվօ .	12—26	12—46
Գօրի . . .	7—53	8— 2	Սուրամ . .	12—58	1— 1
Թիֆլիս . .	10—25	11—11	Րիօն . . .	5—54	6— 9 երեկ.
Գանձակ . .	6—20	6—39 առ.	Սամտրեդի .	7— „	7—20
Բագու . . .	8— 8 երեկ.	—	Բաթում . .	11—21 երեկ.	—

ԽԱՌՆ ԳՆԱՑՔՆԵՐ ԹԻՖԼԻՍԻ և ՍՈՒՐԱՄԻ ՄԷՋ

Կայարան	Գալիս է	Գնում է	Կայարան	Գալիս է	Գնում է
	ժամ. րոպէ	ժամ. րոպէ		ժամ. րոպէ	ժամ. րոպէ
Սուրամ . .	—	1—38 գիշեր	Թիֆլիս . .	—	3—11
Միխայլօվօ .	1—50	2— 5	Գօրի . . .	6—30 երեկ.	6—41
Գօրի . . .	4— 6	4—30	Միխայլօվօ .	8—41	8—56
Թիֆլիս . .	8—առաւ.	—	Սուրամ . .	9— 8 երեկ.	—

ԽԱՌՆ ԳՆԱՑՔՆԵՐ ՍԱՄՏՐԵԴԻԻ և ՓՕԹԻԻ ՄԷՋ

Կայարան	Գալիս է	Գնում է	Կայարան	Գալիս է	Գնում է
	ժամ. րոպէ	ժամ. րոպէ		ժամ. րոպէ	ժամ. րոպէ
Փօթի . . .	—	8—45 առ.	Սամտրեդի .	—	7—30 երեկ.
Սամտրեդի .	11—39 առ.	—	Փօթի . . .	10—24 երեկ.	—

Վերականգնեցնող ՄԱԿ-ՄԱՍՏԵՐ, մազերը ամրացնող և նրանց ԲՆԱԿԱՆ ԳՈՅՆԸ վերադարձնող: Գինը 2 ր· շիշը, ՓՈՍՏԱՅՈՎ ուղարկված 2 ր· 49 կոպ· ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ խանութի մէջ

Մի և նոյն տեղը ԽԻՆԱՑԻԻԴ, մազերը ամրացնելու համար, 1 ր· ամանը և վրձին գլխացւի դէմ, ՏՈՒԱԼԷՏ Ի ՍԱՊՕՆ և հոտաւէտ ջրեր և այլն

50—100

Մ. Ն. ՏԷՐ-ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ ՊԱՀԵՍՏ

ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ ՄԱՆՐԱԾԱԽ

ԱՐՄԵԱՆՍԿԻ ԲԱԶԱՐ, ԿԱՏՕԼԻՋԵՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑԻ ԱՆԿԻՒՆ, ՏՈՒՆ № 13

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ԿԱՐԱՍԻՔ, զանազան աթոռներ 35 րուբլուց դիւժինը, բազկաթոռներ 6 ր., դիվաններ 12—25 ր., կաչելի, մանկական աթոռներ և այլն: ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԵՒ ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ, ճանապարհի մահճակալներ, պահարաններ, ծալվող սամօվարներ: Ջեմօդաններ 2 ր· 75 կ.—26 ր., սակվոյաժ ձեռքի և ուսից կախելու, ճանապարհի սումկաներ, ՃԱՆԱՊԱՐՀԻ ԱՐԿՂԵՐ 5 ր· 50 կ.—30 ր.:

Սամօվարներ, խոհանոցի պղնձէ ամաններ, կօֆէյնիկ, թէյամաններ, ութոներ և աղալու գործիք, գերմանական էմալով ամաններ, ԵՐԵՍ ԼՈՒԱՆԱԼՈՒ ՄԱՐՄԱՐԻՕՆԻ ամաններ 40 ր., երես լուանալու պղնձէ և ժեստի ամաններ:

ՊԱՏԻ ՀԱՅԵԼԻՆԵՐ 9 ր., տուալէտի հայելիներ 2 ր· 40 կ.—13 ր., զանազան մետալների մոմակալներ 1 ր.—15 ր., սեղանի գդալներ 4 ր· 50 կ· և թանգ, թէյի գդալներ Ֆրաժէի, մելխիօրի, լեհական և բրիտանական արծաթից աւելի էժան, քան թէ ուրիշ տեղ, դանակներ, պատառաքաղեր 2 ր.—26 ր.:

ՎԱՐՇԱՎԱՅԻ ԿՕՇԻԿՆԵՐ կանանց և մարդկերանց, հովանոցներ կանանց և մարդկերանց, ռուսական և անգլիական պողպատէ և երկաթէ դանակներ, յայտնի գործարաններից, 10,000 հատ անգլիական և գերմանական կողպէքներ 10 կ· և աւելի:

ՌԷՎՕԼՎԵՐՆԵՐ զանազան տեսակի 3 ր· 50 կ.—35 ր., պատրօններ ռէվօլվերների համար, հրացան 6 ր· և աւելի, զանազան վեշալկաներ, կշիռքներ: Անգլիական և ամերիկական կլէօնկա 50 կ.—2 ր· արշինը:

Մշտապէս ունեմ 10,000 ֆ· ԹԷՑ Պօպօվ եղբայրների, կաֆէ ՄԻԽԵԼՍՕՆԻ, թէյի համար խմորեղէն էյնեմ, ՌԷՅՆԳԱՐԴԻ սիգարներ, հոտաւէտ ջուր (Օդըկօլօն) ծխվող փոշիք, պուդրա, գլիցերինի սապօն և այլն, աւելի էժան քան թէ ուրիշ տեղ:

ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ գալանտէրէյի զանազան ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ, ծխախոտի արկղ, դրամարկղ, քսակներ, սանդրներ, շապիկներ, լայկի ձեռնոցներ կանանց, զինուորական վաշի ձեռնոցներ, գարուս, թելեր, բրօնզի և մարմարիօնի թանաքամաններ, մոխրամաններ, գրիչներ, մատիտներ, գրչակոթեր, սուրգուչ, փոստի թուղթ, ծրարներ և այլն:

ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ խցաններ (պրօբկա) հանքային ջրերի, գարեջրի, գինու և դեղատան ապրանքների համար, նոյնպէս և ուրիշ առարկաներ:

Վերև յիշված բոլոր առարկաները ունեմ մեծ քանակութեամբ և ստանում եմ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ և ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ գործարաններից անմիջապէս:

Առևտրականներին զիջումն և առանձին պայմաններ:

Օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել. Тифлисъ. М. Н. ТЕРЪ-НИКОГОСОВУ.

48—100

ԿՈՎԻ ՄԱՔՈՒՐ ԿԱԹ

Առանց որ և է ԽԱՌՆՈՒՐԴԻ հասցնում են տուն, կճուճը 5 կոպ. ամբողջ տարին առանց թանգացնելու: Պահանջը ԵՐԵՔ կճուճից պակաս չը պէտք է լինի ամեն անգամվայ համար: Մանրամասն հասցէն թողնել Պ. ՍՈՒՋԱՆԱՃԵԱՆԻ խանութում (Лондонскій магазинъ), ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ բանկի տակ:

1—3 (2)

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 21 Сентября 1883 года. Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час., Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.